

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi

Journal of Ottoman Legacy Studies

ISSN 2148-5704

www.osmanlimirasi.net

osmanlimirasi@gmail.com

Cilt 9, Sayı 23, Mart 2022 / Volume 9, Issue 23, March 2022

DERVİŞ MEHMED BAHTÎ'NİN MANZUM TERCEME-İ ŞİR'ATÜ'L-İSLÂM'I

Derviş Mehmed Bahtî's Poetic Şir'atü'l-Islam Translation

Makale Türü/ Article Types : Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received Date : 21.12.2021
Kabul Tarihi/Accepted Date : 15.03.2022
Sayfa/Pages : 39-54
DOI Numarası/DOI Number : <http://dx.doi.org/10.17822/omad.2022.204>

Ömür ERBAY

(Arş. Gör. Dr.), Bayburt Üniversitesi, Bayburt / Türkiye, e-mail: omurerbay@bayburt.edu.tr,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7694-847X>

Atıf/Citation

Erbay, Ömür, "Derviş Mehmed Bahtî'nin Manzum Terceme-i Şir'atü'l-İslâm'ı", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 9/23, 2022, s. 39-54.

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 9, Sayı 23, Mart 2022.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 9, Issue 23, March 2022.

ISSN: 2148-5704

DERVİŞ MEHMED BAHTÎ'NİN MANZUM TERCEME-İ ŞİR'ATÜ'L-İSLÂM'I*

Derviş Mehmed Bahtî's Poetic Şir'atü'l-Islam Translation

Ömür ERBAY

Öz: Osmanlı âlimleri tarafından sevilip birçok şerhi ve tercümesi yapılan *Şir'atü'l-İslâm ilâ Dâri's-Selâm* adlı ilmihâl ve adab kitabının manzum bir çevirisi olan *Terceme-i Şir'atü'l-İslâm*'ı konu edinen bu makalede, eserin edebiyat ve İslam dünyasındaki yerine dair bilgiler verilmesi hedeflenmiştir. Klasik Türk Edebiyatı inceleme usulüne göre yapılan çalışmada, eserin kaynak kitap olan *Şir'atü'l-İslâm ilâ Dâri's-Selâm*'la aynı tasnife tabi tutularak kırk sekiz fasılda hazırlandığı ve bu fasılların yine kaynak kitapta olduğu gibi Hz. Peygamber'in sünnetine uymakla başlayıp hasta haklarına, hasta ziyareti adabına dair olan fasılla tamamlandığı tespit edilmiştir. Eserin ikisi yurt içinde, biri yurt dışındaki kütüphanelerde olmak üzere üç nüshasının olduğu anlaşılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda yurt dışından temin edilen nüshanın müellif hatlı nüsha olduğu görülüp çalışma buna göre şekillendirilmiştir. *Terceme-i Şir'atü'l-İslâm*'ın dil, şekil ve muhteva açısından incelendiği yazıda, anılan eserin dinî, tasavvufî, ahlaki bir mesnevi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, *Şir'atü'l-İslâm*, ahlak, tasavvuf

Abstract: In this study, which we have done about *Terceme-i Şir'atü'l-İslâm*, which is a verse translation of the book of catechism and etiquette called *Şir'atü'l-İslâm ilâ Dâri's-Selâm*, which was loved and translated by the Ottoman ulema, countless we tried to give information about the place of the work in the world of literature and Islam. In our study, which we have done according to the translation and analysis methods of Classical Turkish Literature, the work has been prepared in forty-eight chapters by subjecting it to the same classification as the source book, *Şir'atü'l-İslâm ilâ Dâri's-Selâm*, and that these chapters are prepared Hz. Muhammed. We have determined that it starts with following the Sunnah of the Prophet and ends with the chapter on patient rights and procedures for patient visits. We have witnessed that there are three copies of the work, one of which is a lithograph and the other is a handwritten copy, and two of the copies are in domestic libraries and one is in libraries abroad. As a result of the examination, we saw that the copy we brought from abroad was a draft of the author's line and we shaped our work accordingly. In our study, which included the analysis of *Terceme-i Şir'atü'l-İslâm* in terms of language, form and content, we came to the conclusion that the work is a religious, sufistic, moral mesnevi.

Key Words: Classical Turkish literature, *Şir'atü'l-Islam*, ethics, sufism

Giriş

Din, hem bireyin hem de bağlı olduğu toplumun düzen ve birlik içerisinde yaşaması için Yaratıcı tarafından ortaya konulan kurallar bütünüdür. Bu kurallar, bireyi kişisel bütünlüğe sevk edebilecek bir inanç sisteminin parçalarıdır. Dolayısıyla bir inanç sistemine bağlı olan her birey, mensup olduğu dinin kurallarını öğrenmek isteyecektir. Bu kurallar, İslam inancına sahip olan toplumlarda ilmihâl adını alır.¹ Lugatlarda davranış bilgisi anlamına gelen ilmihâl, terim anlamı olarak ibadet, ahlak, inanca dair konuları içeren Hz. Muhammed'in hayatına dair bilgiler veren kitap olarak ifade edilebilir.²

* Bu çalışma, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalında Prof. Dr. Selami ECE danışmanlığında "Derviş Mehmed Bahtî'nin Manzum Terceme-i Şir'atü'l-İslâm'ı (Metin-İnceleme)" başlığıyla hazırlanan doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

¹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali* sad. Mehmet Talu, (İstanbul: Çelik Yay., 2019), 15.

² Hatice Kelpetin Arpağuş, "İlmihal", *İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yay., 2000), 22/139.

İlmihal yazma geleneğinin 10. yüzyılda başladığı tahmin edilmekte olup daha öncesinde ise risale şeklindeki muhtasar eserlerin kaleme alındığı bilinmekteydi. İlmihallerin, telif eser olarak ortaya konulmaları ise 15-16. yüzyılı bulmaktadır. Ayrıca 16. yüzyılda yazılıp günümüzde de basılıp faydalanılan eser olarak etkisini sürdüren *Mızraklı İlmihal*, türün ilk örneklerindendir.³ Birgivi'nin *Vasiyetname*'si ise *Mızraklı İlmihâl*'e öncülük etmiş olup Anadolu'daki ilmihâl kitaplarının Türkçe olanları arasında hıfzedilmesinin kolaylığı cihetiyle ayrı bir öneme sahiptir.⁴ İlmihâllerin manzum olarak kaleme alınanları da vardır. Üzerine çalışma yapmakta olduğumuz Manzum *Terceme-i Şir'atü'l-İslâm* da bu türden bir eserdir.

“Şi'r”in Arapça lügatlerde sezmek, hissetmek, şuurunda olmak gibi anlamlara gelmesi, şuur kelimesiyle yakın alakası olduğunun bir göstergesidir.⁵ Şiirin şuurla, fehm etmekle, anlamakla olan bu ilgisi, ilimle olan ilgisini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla şiir, ilim talebinde bir araç olmuştur. Faydalı olan ilim ise Müslümana farzdır. Bu hassasiyetle hareket eden Derviş Mehmed Bahtî; İmamzade diye de adlandırılan Ebü'l-Mehâsin Rüknu'l-İslâm Muhammed b. Ebi Bekr'in *Şir'atü'l-İslâm ilâ Dâri's-Selâm* adlı eserini, medrese talebelerinin ezberlemelerini kolaylaştırmak amacıyla⁶ hocasının tavsiyesi üzerine manzum bir şekilde tercüme etmiştir. Bu durumu mütercim, eserinin sebep-i telif bölümünde şu beyitlerle ifade etmiştir:

Huşuşan kim anı üstâd-ı merhûm
Olunmadın *Kitâb-ı Şir'a* manzûm (b. 30)

İdüp anuñ deķā' ikini tedķīķ
İderdi t̄alibine anı taķķīķ (b. 31)

O bezme hâzır olan t̄alibînden
Muhibb-i meclis olan şâlihînden (b. 32)

Hiķâb idüp didi bir şâlih-i dîn
Derûndan eyleyüp bu 'abde taķmîn (b. 33)

Kitâb-ı Şir'a nazm olsa olur mı
Lisân-ı Türkî'de nazma gelür mi (b. 34)

Anı nazm eyledüm Türkî dil ile
Ki halkuñ hâşş u 'âmmı anı bile (b. 40)

Anı t̄alib olursa hıfza ihvân
Ola anlara t̄a kim zabtı âsân (b. 41)

Eserde, hangi ilmin Müslümana farz olduğu belirtilmiş olup bu ilimlerin hepsini bünyesinde barındırması yönüyle de kaynak eser olan İmamzade'nin eserinin makbuliyeti ifade edilmiştir:

Talebi farz olan 'ilmüñ muhaşşal
Ol üç kısım üzre olmışdur mufaşşal (b. 367)

Birisi 'ilm-i tevḥîd oldı ey cân
Odur zat ü sıfatu'llâhı 'irfân (b. 368)

O deñlü ide anı daķı taķķīķ
Nebî mâ-câ' bihid'olma taşdıķ (b. 370)

³ Arpaguş, “İlmihal”, 22: 139.

⁴ Arpaguş, “İlmihâl”, 22: 140.

⁵ Mahmut Erol Kılıç, *Sufi ve Şiir*, (İstanbul: İnsan Yay.,2014), 28.

⁶ Dini konuların manzum olarak yazılmalarının sebepleri arasında; eseri ortaya çıkarmak isteyen kişinin şair olması, tercüme olan eserlerin kendisinin de manzum oluşu, tedrisî konularda manzum yazma usulünün varlığı, kolayca okunup ezberlenmesinin istenmesi gösterilebilir. Amil Çelebioğlu, “Türk Edebiyatında Manzum Dini Eserler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, (İstanbul: MEB Yay., 1998), 362.

O 'ilm oldu ikincisi muhakkağ
Ta'alluğ eyleyendür kalbe muṭlağ (b. 371)

K'olur ta'zîm-i Haḳḳ anuñla taḫşîl
İder iclâlini anuñla tekmîl (b. 372)

Üçüncisi olup 'ilm-i şerî'at
K'anunla bilinür cümle 'ibādât (b. 374)

Bilür ya'nî tahâreti şalâtı
Cihād ü ḥacc ü savmı hem zekâtı (b. 375)

Bu beyitlerden anlaşıldığına göre, bir Müslümana farz olan ilimler; ilm-i tevhit, hadisleri ve sünnetleri bilip Hz. Peygamber'e tabi olmak ve ilm-i şeriattır. Bu üçünü bünyesinde barındıran kaynak eser, bu bakımdan makbul ve ehemmiyetlidir:

Kitâb-ı Şir'a'yı maḳbûl ü mergûb
Ne oldıysa anuñ içinde mektûb (b. 401)

Bu 'ilmüñ ekşerini müştemildür
Şumûli gerçi ğayrı yeḫtemildür (b. 402)

Daḫı hem bu kitâb eyler temâmet
Bu maḳsûduñ kebîrine işâret (b. 403)

Ayrıca eserde; ilmin gayesinin Allah'ın rızasını kazanmak olduğu, onu öğretene kıyamet gününde ilmin yardımcı olacağı, ilim öğrenmenin insanı cehaletten kurtaracağı ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir:

Ta'allümde bu 'ilmi ide niyyet
'Amel Allâh için olmağa elbet (b. 404)

Kıyâmette daḫı zuḫr olmağ için
Daḫı cühhâle hem öğretmek için (b. 405)

Daḫı ikâz için ğâfil olanı
Daḫı irşâd için yoldan çıkmanı (b. 406)

Bu çalışmamızda; manzum bir ilmihâl olan eseri tanıtarak onun edebiyat tarihimizdeki yerini, metinden örneklerle tespit etmeye çalışacağız. Eser, her Müslüman'ın bilmesi gereken dinî kuralları içermektedir. Söz konusu mesnevîde, günümüzde de günlük hayat içerisinde kullanılan ve bilinmesi gereken İslami konular, aruz veznine özgü kurallar çerçevesinde anlatılmıştır. Eserin tercüme olması, aslına bağlı kalınarak hazırlanmış olması ve yazılışında toplumsal faydanın ön planda tutulması, edebiyatımız açısından önemini ortaya koymaktadır.

1. Şir'atü'l-İslâm ilâ Dâri's-Selâm

Eserin müellifi, Hanefî fakihî olan Ebü'l-Mehâsin Rüknu'l-İslâm Muhammed b. Ebi Bekr'dir (ö. 573/1177). Rebiülevvel 491'de Buhara ve Semerkand yakınlarındaki Şarğ köyünde doğmuş olup İmamzade olarak tanınmıştır. İmamzade; Rükneddin, Mecdüddin takma adlarını da taşımakta olup Radıyyüddin en-Nisaburî ve Hacı Yusuf el Hemedanî'den tasavvuf eğitimini almıştır. İmamzade'nin; Buhara'da müftülük ve vaizlik yaptığı, bilgili, âlim, hayırsever, şair bir zat olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Müellifin eserlerinden biri olan *Şir'atü'l-İslâm ilâ Dâri's-Selâm* adlı eser, içerisinde; günlük hayatı düzenleyen bilgiler bulunması yönüyle bir ahlak ve adap kitabı olup İslam dinine ait kuralları, özellikleri barındırması yönüyle bir ilmihâldir. Söz konusu eser, diğer ilmihâllerden farklı olarak farz, vacip olma gibi fihhi hükümleri içermemektedir.⁷

⁷ Recep Cici, "İmamzade Muhammed b. Ebu Bekir", *İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2000), 22/210-211.

Osmanlı âlimleri, günlük hayata dair bilgiler vererek İslami yaşantının daha rahat sürdürülmesini sağlayan bu eseri, çok sevmiş olup eser üzerine tercüme ve şerh çalışmaları yapmıştır. Eseri, Hacı Ahmed b. Seyyid Bigavî adında bir zat, *Terceme-i Şir'atü'l-İslâm* adıyla Arapça bilmeyenlerin istifadesine sunmak için mensur olarak Türkçeye tercüme etmiştir. Eseri, İmam Mustafa Dede de yine aynı isimle Türkçeye mensur olarak tercüme etmiştir. Ayrıca Abdulkadir Akçiçek de eseri, *Müslümanın Görgü Kitabı Şir'atü'l-İslam* adıyla Türkçeye mensur olarak tercüme etmiştir.

1.1. Şir'atü'l-İslâm'ın Manzum Tercümelere⁸

1.1.1. Mehmed b. İbrahim (ö. 1505'ten sonra), Manzum *Terceme-i Şir'atü'l-İslam*

Eser, *Şir'atü'l-İslâm*'ın Anadolu sahasındaki ilk tercümesidir. Mütercimi hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Eser II. Bayezid zamanında yazılmış olup mütercim, 20 beyitlik bir hamdeleden sonra padişahı överek tercümesine başlar.⁹ Eser üzerine, Zülfikar Güngör danışmanlığında Necati İşler tarafından Ankara Üniversitesinde doktora çalışması yapılmıştır.

1.1.2. Abidî Bahrî Efendi (ö. 1512) *Ravzatü'l-İslâm*

Eser; İmamzade'nin eserinin, Anadolu sahasındaki ikinci tercümesi olup manzum bir şekilde kaleme alınmıştır. Eser II. Bayezid zamanında yazılmıştır. Remel bahrinin fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazılmış olan eser üzerine, Hakan Dağ tarafından yüksek lisans çalışması yapılmıştır.¹⁰

1.1.3. Süleyman b. Ali'nin Manzum *Şir'atü'l-İslâm Tercemesi: Lezzetü'l-İslâm*

Eser üzerine Mücahit Kaçar danışmanlığında Fatma Köse tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmaktadır. 87 yaprak olan eserin bir nüshası Ankar Millî Kütüphane'de 06 Mil Yz A 4781 numarasıyla kayıtlıdır. Diğer nüshası ise Mehmed Fatih Köksal'ın şahsi kütüphanesinde Mec. 41/4 numarasıyla kayıtlıdır.¹¹

1.1.4. Derviş Mehmed Bahtî (ö. 1659'dan sonra) Manzum *Terceme-i Şir'atü'l-İslâm'ı*

Kaynaklarda Derviş Mehmed Bahtî hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Bu manzum tercüme, 17. asıda, H. 1070/ M. 1659-1660 yılında tamamlanmış olup 6040 beyitten ibarettir.

Kaynak eser olan Arapça *Şir'atü'l-İslâm* adlı eseri; Mevla Ya'kub bin Seyyid Ali, Şeyh Yahyâ bin Yahşi bin Bahşi İbni İbrâhim-i Rûmî ve Kurd Efendi diye bilinen Muhammed bin Ömer, Arapça olarak şerh etmiştir. Kurd Efendi'nin şerhinin ismi *Mürşidü'l-Enâm ilâ Dâri's-Selâm fî Şir'ati'l-İslâm*'dır. Ayrıca Seyyid Alizade de eseri, *Mefâtihi'l-Cinân ve Mesâbihü'l-Cenân* adıyla Arapça olarak şerh etmiştir. Alizade şerhi, Lütfullah Uyan ve Süleyman Kuku tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.¹²

2. Derviş Mehmed Bahtî

2.1. Hayatı

Derviş Mehmed Bahtî'nin hayatı hakkında Birgivî Mehmed bin Pir Ali'nin (ö. 981 / 1573) talebesi olması, onun meşhur eseri *Vasiyetnâme*'yi nazma çekmesi¹³ ve Ebü'l-Mehâsin

⁸ Sadık Yazar, "Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercümelere", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 23 (Mayıs 2017), 80-85.

⁹ Yazar, "Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercümelere", 80.

¹⁰ Hakan Dağ, "Âbidî Ravzatü'l-İslâm (Giriş-İnceleme-Metin-Seçmeli Sözlük)", (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2002).

¹¹ Mücahid Kaçar ve Fatma Köse, "Şir'atü'l-İslâm'ın Mütercimi Bilinmeyen Türkçe Bir Tercümesi: Lezzetü'l-İslâm", *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, (13), 2020, 67.

¹² Seyyid Alizâde, *İslâm Yolu Şir'atü'l-İslâm*, çev. Süleyman Kuku, Lütfullah Uyan (İstanbul: Berekât Yay., 2016), 7.

¹³ Çelebioğlu, "Türk Edebiyatında Manzum Dini Eserler", 361-362.

Rüknü'l-İslâm Muhammed b. Ebi Bekr'in *Şir'atü'l-İslâm ilâ Dâri's-Selâm*¹⁴ adlı eserini nazma çekmesinden başka bilgi bulunmamaktadır. Ama üzerinde çalışma yapmakta olduğumuz eserinden yola çıkarak onun ilim âşığı bir insan olduğunu, ilim meclislerinde bulunduğunu ve oralardan feyz aldığını söyleyebiliriz.

O bezme hâzır olan t̄alib̄inden
Muhibb-i meclis olan şâlih̄inden (b. 32)

Hiṭâb idüp didi bir şâlih̄-i d̄in
Derûndan eyleyüp bu 'abde taḥm̄in (b. 33)

Birâder bilesin bunu dem-â-dem
Ki ḳadr-i 'ilm ü d̄ini aṅla muḥkem (b. 355)

Merâtibden ḳuluṅ cem ' itdügünüṅ
Bilesin efḳalidür cümlesinüṅ (b. 356)

Ḳalil olsa 'amel 'ilm ile ammâ
Çoğ olur didi Muḥbir anı cānâ (b. 357)

Velī cehliyle olan çok 'ameller
Az olur didi cehliyle peyâmbir (b. 358)

Daḥı buyurdu hem Muḥbir-i şâdiḳ
Bu maẓmûna münâsib hem muvâfiḳ (b. 359)

2.2. Edebî Şahsiyeti

Derviş Mehmed Bahtî'nin edebî şahsiyetine dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Ancak Vasiyetname ve *Şir'atü'l-İslâm*'ı nazma çekmesi, edebî bilgisinin ve ilminin seviyesini ortaya koymaktadır. Elimizde bulunan eserinden yola çıkarak onun şiirini, “fikir şiiri”¹⁵ ve “kültür şiiri”¹⁶ olarak nitelendirebiliriz. Çünkü şiirinde, tasannu kaygısı taşımadan edebî bilgiyi de kullanarak bilgi vermeyi ve topluma faydalı olmayı arzu etmiştir. Eser içerisinde bulunan Arapça beyitler ve beyitlerde kullanılan Arapça, Farsça terkipler, onun üç dili de bildiğinin göstergesidir:

Yâḥûd diye ḥademeke benûke
Daḥı zamm eyleye benu benîke (b. 3800)

Daḥı zıkr itmeye ba 'de'l- 'iṣâ' hem
Umûr-ı dünyadan ger bîş ü ger kem (b. 3194)

Bahtî; fikhi meseleleri anlatırken hikâye etme yoluna da gitmiş olup bu durum, onun edebî bilgisinin seviyesi hakkında bilgi vermektedir:

Resûlu'llâh'a geldi hem bir 'avret
Ki idüp gördüğü düşi ḥikâyet (b. 3266)

Didi ru'yâda baña gösterildi
Sutûnı beytimüṅ ya 'nî kırıldı (b. 3267)

Nebî didi ḥayırdur in-şâ'allâh
Getürür gâ'ibüni saña Allâh (b. 3268)

¹⁴ Çelebioğlu, “Türk Edebiyatında Manzum Dini Eserler”, 362.

¹⁵ Bir kısım eserler sadece düşünceleri ortaya koymak amacıyla sade bir dille kaleme alınırlar. Bu tür eserlerde kişisel düşünceler ve sanatlara çok az yer verilir. Savunulan dava, düşünce her şekilde desteklenmeye çalışılır. Bu tür eserlerin manzum olanları da vardır ve bunlar fikir şiiri adını alır. Nurullah Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, (Ankara: Akçağ Yay., 2017), 22.

¹⁶ Düşüncelerin işlenişinde kültürel birikimi ön plana alıp bu birikimi eserde sırtımayacak ölçüde işleyen şiire de kültür şiiri denir. Kültürümüzün özüne dayanan divan şiiri bir kültür şiiridir. Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 23.

Resûlu'llâh didügi gibi oldı
Seferde gâ'ib idi zevci geldi (b. 3269)

Yine ol 'avretün zevci birâder
Sefer itmişidi yine mükerrer (b. 3270)

Yine ru'yâda ol zen gördi cānā
Şikest oldı sutūni beyti hattā (b. 3271)

Bu kez ta'bîr için ru'yâsın 'avret
Ebū Bekr ü 'Ömer itdi hikâyet (b. 3272)

Aña zevcün ölür senün didiler
Düşini böyle ta'bîr eylediler (b. 3273)

Haķikatde zenün hem zevci öldi
Niçe ta'bîr olındı öyle oldı (b. 3274)

Hikâye etme yani kıssalarla anlatma, geleneksel kültürümüzde çok eski zamanlardan beri varlığını sürdüren bir durumdur. *Kur'an-ı Kerim*'deki peygamber kıssaları bunun örneklerindedir. Ayrıca yine geleneksel kültürümüze ait olan “kıssadan hisse almak” deyimini bu anlatıların eğitim açısından daha kolaylaştırıcı olduğunun da göstergesidir. *Kur'an-ı Kerim*'deki kıssaların iki amacı vardır: İnsanları tevhit inancına aykırı olan hareketlerden uzak tutmak ve Hz. Muhammed'le gönderilen dini yaşanılır kılmak.¹⁷ Bunlar da metnimizdeki hikâyelerin hangi amaca yönelik olduğunun göstergesidir.

Resûl'ün bir devesi vardı cānā
Anuñ dirlir idi nāmına Ğađbā (b. 5321)

Anuñ'oldı bir A'rābî müsābık
Devesi old'anuñ Ğađbā'yı sābık (b. 5322)

Ki nāsa gelmedi hoş anı geçmek
Ki mesbūk olmamışdı şimdiye dek (b. 5323)

Resûlu'llâh melûl olmañ buyurdı
Ki bir şey' yok ki bu dünyâda didi (b. 5324)

Yüceltmedi anı Allāh Te'ālā
Anı elbette alçaķ itdi Mevlā (b. 5325)

Şir'atü'l-İslâm'ın incelediğimiz bu manzum tercümesinde fihhi meseleler anlatılırken karşılıklı konuşma (diyalog) usulünden de yararlanılmıştır. Bu durum metne ifade zenginliği katmıştır. Konuşma (diyalog) bir sunuş tarzı olup bu tarzdan edebiyatçılar özellikle de hikâyeci ve romancılar çokça yararlanmışlardır. Fakat zamanla bu yararlanma durumu edebiyatçılarla kalmamış felsefeciler, ilahiyatçılar, mutasavvıflar da bu durumdan istifade edip metinlerini şekillendirmişlerdir.¹⁸

Didiler aña yā İbnü'l-mübārek
Taleb-i 'ilme sa'yün niceye dek (b. 469)

Cevāb itdükde lâ-edrī buyurdı
Kıyāsum bu emirde bu ki didi (b. 470)

Necātum k'oldı ol şey'de mu'ayyen
Henüz işitmedüm anı daħı ben (b. 471)

¹⁷ Remzi Kaya, “Kur'an'ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2002), 37.

¹⁸ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı*, (İstanbul: Ötüken Yay., 2002), 254.

‘İlimden yüz çevirme öğrenince
‘Ulūma t̄alib ola t̄a ölince (b. 472)

2.3. Eserleri

2.3.1. Manzûm Vasîyetnâme

Birgivî Mehmed Efendi (ö. 981 / 1573) ismiyle ünlü olup adı Takıyyüddîn Mehmed olan fıkıh âliminin, *Vasîyetnâme* adlı mensur eserinin Bahtî tarafından nazma çekilmiş hâlidir. Eserin yazılma sebebi, Birgivî'nin *Vasîyetnâme*'sini medresede ezberlemeye çalışan talebelerin zorluk çekmesidir. Eser bu hâliyle manzum bir ilmihâldir. Geleneksel kültür çerçevesinde ezberle dayalı eğitim anlayışını sürdüren kurumların, bu zorlukları ortadan kaldırmak için başvurdukları yöntemlerden biri de eseri daha kolay hıfz edilebilecek şekle getirmektir. Bu hususta uygulanan metodlardan biri de nazma çekmektir. Bu bağlamda mensur *Vasîyetnâme*'yi ve *Şir'atü'l-İslâm*'ı manzum hâle getiren Bahtî, medrese talebelerine kolaylık sağlamak için nazma çekmiştir. Bunu, Manzum *Vasîyetnâme*'deki şu beyitlerden anlıyoruz:

“Budur bā iş bu nazma ey bürâder
Bu olmuşdur sebab buña muqarrer (1296)

Sitanbul içre vardı bir muhaqqik
Fazilet şahibidür ol müdekkik (1297)

Hemâre ders ider ol haşş u ‘âma
İfâdedür işi cümle enâma (1298)

Çamu sıbyâna ez-ber okudurdu
Ki hıfz eyleñ diyü tenbîh ederdi (1304)

Anı neşr olmağıla lîki şıbyân
Çekerlerdi ta‘ab hıfzında ey cân (1305)

Faķrûn kalbine ol dem bu geldi
Derûn-ı pākûme bu lâylıh oldı (1307)

Anı nazm eyleyem miķdâr-ı kudret
İdem anuñ için bezl-i bizâ‘at (1308)

Oķıduķça anı rağbetle ihvân
K'ola hıfz itmesi anlara âsân (1309)

Hem ol şartıla nazm oldı risâle
O diķkatle yazıldı bu maķâle (1310)¹⁹”

2.3.2. Manzum Terceme-i Şir'atü'l-İslâm

Eser, Ebü'l-Mehâsin Rüknu'l-İslâm Muhammed b. Ebi Bekr'in Arapça eserinin, medrese talebeleri tarafından kolayca ezberlenebilmesi için manzum bir şekilde Türkçeye yapılmış tercümesidir. Eserin mütercimi Derviş Mehmed Bahtî'dir:

Anı nazm eyledüm Türkî dil ile
Ki halkuñ haşş u ‘âmmı anı bile (b. 40)

Anı t̄alib olursa hıfza ihvân
Ola anlara t̄a kim z̄abtı âsân (b. 41)

Eser, mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Hacimli eserlerin rahatlıkla yazıldığı bir nazım şekli olan mesnevi, dinî, tasavvufî konularda kaleme alınan metinlerde de sıklıkla

¹⁹ Sezer Özyaşamış Şakar, “Birgivî Efendi'nin Manzûm Vasîyetnâmesi (Eleştirili Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)” (Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2005), 13-14.

kullanılmıştır. 6040 beyitten meydana gelen eser, müellifin kitabında olduğu gibi 48 fasılda yazılmıştır. Mütercim, eserinde, müellifin tertibine uygun hareket ettiğini şöyle belirtmektedir:

Niçe taqsîmin itdiyse mü'ellif
Ki ya 'nî kırk sekiz faşla muşannif (b. 42)

O minvâl üzredür tertîbi cānā
Ki tebdîl olmadı bir şey'i kaţ'ā (b. 43)

Mütercim; eserinin sonunda, eserin tamamlanma tarihini 1070 (M 1659-1660) olarak vermiştir.

Bilmek istersen dilā ger nazmınuñ tārîhini
Oldı biñ yitmiş hisāb it bā-nuqaţ tārîhini (b. 6037)

2.3.2.1. Eserin Tespit Edilen Nüshaları

2.3.2.1.1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kıtaphı Taş Baskı Nüsha

Eser; kütüphanede, OE_TK_00760 demirbaş numarasıyla bulunmakta olup taşbaskı nüshadır. Rizeli Hacı İsmail Efendi tarafından Vezir Hanı'nda Mustafa Efendi'nin matbaasında 1293 senesinde bastırılmıştır.

2.3.2.1.2. Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Yazma Eserler Kütüphanesindeki El Yazması Nüsha

Eser, kütüphanede, 0138386 demirbaş numarasıyla ve ASL 492 yer numarasıyla bulunan yazma nüshadır. Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Yazma Eserler Kütüphanesi Agâh Sırrı Levend Koleksiyonu içerisinde. Müstensihe ait hiçbir bilgi bulunmayan nüsha, 170 yaprak olup talik yazıyla kaleme alınmıştır.

2.3.2.1.3. İngiltere Oxford Üniversitesi Boudleian Kütüphanesinde Bulunan El Yazması Nüsha

Eser; kütüphanede, MS.Turk.e.39 kaydıyla bulunmaktadır. İngiltere'de Oxford Üniversitesi Boudleian Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserler Koleksiyonu içerisinde. Fiziksel olarak 210x142-160x67 mm boyutlarında olup 170 varaktır. 19 satır olup nestalik yazıyla kaleme alınan bu yazma, müellif hattı nüshadır.

3. Manzum Terceme-i Şir'atü'l-İslâm'a Toplu Bir Bakış

3.1. Vezin

Eser, hezec bahrinin “mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün” kalıbıyla yazılmıştır. Bu kalıp, kısalığı nedeniyle daha çok mesnevi biçiminde yazılmış uzun hikâyelerde kullanılmıştır.²⁰ Ayrıca eserin tamamlandığı tarihi belirten, kıta nazım şekliyle yazılmış beyitlerde ise remel bahrine ait kalıplar kullanılmıştır:

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
Ger *Kitāb-ı Şir'a*'nın ma'nāsını
Kim diler tefsîr ile tasrîh ide (b. 6038)

Oқыup bu nazm-ı şîrîn-kāmımı
Hem anuñ itmāmına telmîh ide (b. 6039)

Hem lisānum raţb ola dirse dilā
Yā Ğanî tārîh olur tesbîh ide (b. 6040)

²⁰ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 10. Baskı (İstanbul: Dergâh Yay., 2008), 176.

Mütercimim aruz veznine vâkîf olduğu eserinden anlaşılmalıdır. Ayrıca Arap ve Fars dillerine ait kelime ve özellikleri vezin içerisine ustalıklı yerleştirmiştir. Dolayısıyla da vezin yönünden ortaya kusursuz beyitler çıkmıştır:

Kalîl olsun keşîr olsunlar anlar
Sağîr olsun kebîr olsunlar anlar (b. 99)

Birâder böyle sünnetden temâmet
Hâzer it bahş-i teftîş itme gâyet (b. 105)

Bunun emşâli sözler zâhir oldı
Bulardan çok küfürler şâdir oldı (b. 268)

Eser içerisinde, tercih edilen aruz kalıbının zorlamasıyla sıklıkla imale görülmektedir. Bilindiği gibi imale, aruz terimi olarak kısa olan hecelerin uzatılarak okunmasıdır.²¹

Olup rāh-ı 'ubūdiyyete hādî
Hem ikrāmen anı kıldı 'ibādî (b. 3)

Hem itdî emr-i dīne ol hidāyet
Ki marzîdür katında ol 'ibādet (b. 6)

Eser içerisinde bir aruz kusuru sayılan zihafa da rastlanılmaktadır. Sözlükte aslından uzaklaştırma, yürüme anlamlarına gelen zihaf, bir aruz terimi olarak uzun olan hecelerin kısa okunmasına denmektedir.²²

Kelâmından gelüp kalbe te'eşşür
Anı her gāhî itdükçe tezekkür (b. 35)

Kaçan olduğda mezheb muhtelif hem
Milel dahı olıcak ya'nî derhem (b. 82)

Eser içerisinde vasla (ulamaya) da sıklıkla rastlanılmaktadır. Birleştirme, ulaştırma anlamını taşıyan vasl, aruz terimi olarak iki kelimenin beraber okunmasıdır.²³

Anı bilsün ki mü'min yokdur elbet
Anuñ bir hâl ile terkine vüs'at (b. 69)

Beni diriltmiş olur ol muhakkağ
Dağı sevmiş olur ol beni muṭlağ (b. 79)

Eserin bünyesinde contraction-crase (birleşme)²⁴ hadisesine, vezin gereği olarak rastlanılmaktadır.

O kıl kim 'avn-i müslim'd'ola mādām
Anun 'avnindedür Allāh 'allām (b. 3486)

Teḥakkümin kabûl'idüp muḳābil
İde maḳşûdını her neyse ḥāşıl (b. 3520)

3.2. Kafiye ve Redif

Divan şiirinde uyumu, düzeni sağlayan unsurlardan biri de kafiye-dir. Eserdeki kafiye örgüsüne bakıldığında şunlar görülür:

²¹ İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 145.

²² İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 155.

²³ İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 142.

²⁴ Ünlü harfle biten bir kelimedenden sonra ünlü harfle başlayan bir kelime geldiğinde bu ünlülerden birinin düşmesi ile kelimelerin birleşmesi olayına crase (birleşme) denir. Bu hadise metinlerde sık olmakla birlikte geçici olanı vezin hassasiyetinden kaynaklanmaktadır. Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, (Ankara: Akçağ Yay., 2005), 58.

Sadece revî harfinin tekrar etmesiyle oluşan kafiyeleler **kafiye-i mücerrededir**.²⁵ Eserde, kafiye-i mücerredeye sıklıkla rastlanmaktadır:

Beni seven kişi rüz-ı kıyâmet
Benümle biledür cennetde elbet (b.80)

Odur kim ey birâder karn-ı evvel
O sünnet üzre gitdiler muhaşşal (b.89)

Revî harfî ile birlikte ondan önceki seslerin de tekrarıyla oluşan kafiyelelere **kafiye-i mürekkebe** denir. Bu kafiye türü de kafiye-i mürdefe, kafiye-i müessese, kafiye-i mukayyede olmak üzere üçe ayrılır.²⁶ Eserde, kafiye-i mürekkebeye sıkça rastlanılmaktadır:

Kafiye-i mürdefe: Ridf (reviden önce gelen elif, vav ve ya harfleridir.) harfî bulunduran kafiyelelere denir.²⁷

Yine buyurdı bize server-i dîn
O sulţân-ı rusûl fahru'n-nebiyyîn (b. 75)

Günâh itseydi bir 'abd-i müselmân
Çıkarmaz anı imânından 'işyân (b. 129)

Kafiye-i Müessese: Tesis (revî ile arasında harekesi olan bir harf bulunan elif harfidir.)²⁸ harfinin bulunduğu kafiyelelerdir.

Meger ol re'yi ki ey yâr-ı şâdıķ
Kitâb ü sünnete ola muvâfıķ (b. 214)

Eger bir şahs olurs'aña mükâlim
Kader haķķında olam dirse sâlim (b. 236)

Kafiye-i mukayyede: Kayd (reviden önce bulunan ridf dışındaki harfler) harfinin bulunduğu kafiyelelerdir.²⁹

Ķamusı zâ'il olmaz hâdden aşlâ
Gelince ķâlibindür emr-i Mevlâ (b.321)

Eserde bulunan ek hâlinde, ek+kelime hâlinde, kelime veya kelime grubu hâlinde bulunan rediflere örnek verecek olursak:

Ek hâlindeki redifler: -den, -ı, -sın, -üm, -da, -ler, -ya, -mez, -dür, -ınca, -dür, -le, -mez, -sa, -inden, -se, -inden,-sidür,

Ek+kelime hâlindeki redifler: -ı idi, -se gerekdür, -i üzre, -mek için, -ı Kur'ân, -i için, -miş olur,

Kelime veya kelime grubu hâlindeki redifler: hem, olsunlar anlar, ķâh, oldun, ola, hem, olur, içündür, olup, idi, olan, olma, hem, iderdî.

3.3. Eserin Dil Özellikleri

Eser, Klasik Osmanlı Türkçesi döneminde yazılmış olup bu dönemin özelliklerinin yanında Eski Anadolu Türkçesi döneminin özelliklerini de yansıtmaktadır. 16. yüzyılla birlikte hakimiyetini sağlayan diploması dili, Arapça ve Farsça kelimeleri yazı diline getirmiştir. Bununla birlikte 13. yüzyıldan beri hakimiyetini sürdüren Eski Anadolu Türkçesine ait özellikler yazı dilinde varlığını sürdürmektedir. Ayrıca dönemin gerekliliği olan Arapça-Farsça

²⁵ M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi (Belagat ve Biçim-Ölçü-Kafiye)*, (Ankara: TDK Yay., 2019), 583.

²⁶ Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi (Belagat ve Biçim-Ölçü-Kafiye)*, 583.

²⁷ Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi (Belagat ve Biçim-Ölçü-Kafiye)*, 587.

²⁸ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, (Ankara: TDK Yay., 2009), 61.

²⁹ Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi (Belagat ve Biçim-Ölçü-Kafiye)*, 586.

özellikler yazı dilini ciddi bir şekilde etkilemiş ve bu unsurların yazımında aslına sadık kalınmıştır.³⁰

Çalışmamızın bu kısmında, eserde bulunan Eski Anadolu Türkçesi özellikleri, fonetik (ses bilgisi) ve morfolojik (yapı bilgisi) özellikler olarak icelenmiş olup ayrıca Eski Anadolu Türkçesi dönemi arkaik kelimeleri de örneklendirilmiştir.

3.3.1. Fonetik Özellikler

1. Günümüzde 'e' vokali taşıyan kimi kelimeler Eski Anadolu Türkçesinin gereği olarak 'i' vokali ile karşılanmıştır.

Bir işde **itse** bir müslim taḥakküm
Taḥakkümünden **itmeyüp** te'ellüm (b. 3519)

Şubān ile ma'ān istedi ol hem
Resūlu'llāh **didügin virdi** ol dem (b. 3522)

2. Günümüzde geniş hâlde yazılan –sün eki yerine –sin kullanılmıştır.

Resūlu'llāh veledüñ rīḥi didi
Ki cennet **koḳusındandır** buyurdı (b. 4282)

3. 1. Şahıs çokluk eki –vuz şeklindedir.

Mudārā eyleyüp nisvāna dā'im
Her emrin olav**vuz** işlāḥa kā'im (b. 4514)

4. Günümüzde kapı, içeri, değil şeklinde söylenip yazılan kelimeler, Eski Anadolu Türkçesinin gereği olarak kapu, içerü, degül olarak yazılmıştır:

Niyāz idüp didi çokdur günāhum
Ḳapuñdur yā Resūla'llāh penāhum (b. 19)

O kaçmaya ta'allümden 'ilimden
Anuñ terk itmesi **degül** bilimden (b. 462)

Filāna var mıdur girmege destür
İçerüye girers' olur mı ma'zür (b. 3696)

5. Kimi sözcüklerde -s- konsonantının ikizleşmesi görülmektedir.

Şu deñlü ide ta'cīli ki ṭurmuş
Keenne issi taş üzre oturmuş (b. 1300)

6. Kimi kelimelerde g/v değişmesi görülür.

Sögüp kaçımaya bir şahşı cānā
Ki bir gayruñ kelāmi ile ḥattā (b. 3755)

3.3.2. Morfolojik Özellikler

1. Teklik 1. şahıs iyelik eki -m'dir ve arada yardımcı olarak yuvarlak vokal -u-, -ü- bulunur:³¹

Bulursa hem eger nisyan ü sehv**üm**
Yanında sehl ola gāyetle 'afv**üm** (b. 52)

2. İşaret zamiri olan "o" ve "şu", "ol" ve "şol" şeklinde görülür:

Ki kesr itmeyüp **ol** maṭbūḥ olanı
Taşadduḳ eyleye bi'l-cümle anı (b. 4310)

³⁰ Ali Akar, *Oğuzların Dili (Eski Anadolu Türkçesine Giriş)*, (İstanbul: Ötüken Yay., 2019), 20.

³¹ Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, 81.

Dağı **şol** kimse da'vetsüz vara hem
Muhaqqak bu ki cāhildür ol ādem (b. 5192)

3. İşaret zamiri olan “bunlar” kelimesi “bular” şeklindedir:

Bular hem sohbet-i sultān-ı dīndür
Hulefādur ki anlar rāşidīndür (b. 91)

4. “İçin” edatının “içün” şekli sıklıkla kullanılmıştır:

Dağı seslemeye kapuyı cānā
Konuğdan ketm **içün** me'küli hattā (b. 2268)

5. Bağlama edatları “ger”, “eger”, “velî”, “ve lîkin”, sıklıkla kullanılmıştır:

Ta'ām üzre bunı itmeye elbet
Şalāte **ger** olursa da iķāmet (b. 2272)

Ta'ām yirken **eger** āhir gelürse
Kıyām itmeye ol her kim olursa (b. 2277)

Cübünle cevzi ekl itmek devā'dur
Velî başka yimek anları dā'dur (b. 2407)

Vire evlādınun anı birine
Velîkin vire gāyet aşğarīne (b. 2448)

6. Gelecek zaman eki –ısar/-iser şeklindedir:

Gerek nevm eylese ger olsa bīdār
Kamusı ecr **olsar** her ne kim var (b. 5278)

7. Bildirme ekleri “-dır”, “-dir”, “-dur”, “-dür”, “-tır”, “-tir”, “-tur”, “-tür”, “-dur”, “-dür” ve “-durur”, “-dürür” şeklindedir:

Hedefe sehmi itseydi işābet
Dir idi bize muhtaşş**dur** bu haşlet (b. 5331)

Dağı reyhānd**durur** kim şemm olunur
Hem uşnānd**dur** naķī anda bulunur (b. 2432)

3.3.3. Arkaik Kelimeler

Eserde bulunan Eski Anadolu Türkçesi dönemi arkaik kelimelerinden bazıları şunlardır:

gökçek

Resūlu'llāh buyurmuşdur ki kimse
Ki **gökçek** haţtıla Bismi'llāh'ı yazsa (b. 912)

kiçiken

Kiçiken ögrene 'ilmi idüp hem
Çalışa hem bülüğında muqaddem (b. 502)

ulu

Getüre Hacc'a **ulusın** küçüsin
Güci yeterse memlūkin şabīsin (b. 1829)

issi

Şu deñlü ide ta'cīli ki tırmuş
Keenne **issi** taş üzre oturmuş (b. 1300)

muştı

Ki mu'minler hizâbıla melekler
Biri birine anı **muştularlar** (b. 2683)

3.4. Eserin Muhteva Özellikleri

Manzum bir ilmihâl olan metin, adından da anlaşılacağı üzere İmamzâde'nin Arapça olarak kaleme almış olduğu eserinin, Türkçeye yapılmış manzum bir tercemesidir. Terceme, bir dilden diğerine çevirme demektir.³² Agâh Sırrı Levend, eski edebiyatımızda tercemenin; aslına zarar vermemek için sözcük sözcük, sözcük sözcük olmazsa da aslına uygun olacak şekilde, konusunu aktarma şeklinde ve genişletilerek yapıldığını ifade etmektedir.³³ Derviş Mehmed Bahtî tarafından yapılan terceme, sözcük sözcük olmayıp aslına uygun şekilde yapılan çeviriler gurubunda yer almaktadır.

İslamiyetin kabulünden sonra dinî hassasiyetleri daha da öne alan milletimiz, bu dine ait kaideleri öğrenme çabasına girmiştir. Dolayısıyla daha fazla rağbet edilmiş olan Arapça ve Farsça eserler, Türkçeye çevrilmiştir. Önceleri tamamen bir ihtiyacın ürünü olan çeviri faaliyetleri daha sonra sanatsal bir zemin de kazanmış olup bir tercüme ve şerh geleneğini meydana getirmiştir. Öyle ki Osmanlı uleması, buna verdiği önemle bu sahada binlerce eser vermiştir. Klasik edebiyatımızın tekâmülünü sağlayan bu tür eserler, dinî-tasavvufî sahada olduğu gibi diğer alanlarda da verilmiştir. Üzerine çalışma yapmış olduğumuz terceme de dinî-tasavvufî-ahlakî sahada yazılmış bir eserdir. Medreselerde talebelerin dinî eğitimlerini kolaylaştırmak için bir fıkıh eserinden yapılmış manzum tercemedir. Eser, Arapça kaynak eserde olduğu gibi kırk sekiz fasıldan oluşturulmuştur.

İslam inancınının temellerinden olan Hz. Peygamber'e iman; onun söylediklerine inanma, ona itaat etme ve onun yaptıklarını yapma şeklinde tezahür eder. Dolayısıyla İslâm'a dair bir din eğitimi, Allah'a imandan sonra peygambere iman üzerinde duracak ve temel öğretisini bu şekilde gerçekleştirecektir. Bu bağlamda, bir ahlak ve adap kitabı olan eserin, birinci faslı da Peygambere tabi olmanın teşviki ile başlamaktadır:

Resûlu'llâh ne emr itdi görinüz
Tutup ol râhı ol yola gidinüz (b. 60)

Oluñ nehy itdüğinden muntehî hem
Kâbül idün didüğün cânla muhkem (b. 61)

Eser; klasik mesnevi tertibine uygun olarak bir besmele ile başlar. Ardından hamdele (1-6. beyitler), salvele (6-10. beyitler) ve sebep-i telif (10-56. beyitler) bölümlerinden sonra birinci fasıl gelmektedir. Hz. Peygamber'in emirlerine uygun hareket etmenin öneminin ve faziletinin ön plana çıkarıldığı birinci fasıldan sonra İslam inanç esaslarından ilim öğrenme ve öğretmenin faziletlerine, komşuluk haklarından hayvanlara karşı sorumluluklara, sohbet ve görüşmenin adabından iyiliği emredip kötülükten kaçınmanın önemine kadar çeşitli fasılların sıralandığı eser 6040. beyitte, hasta ziyaretinin adabı ve kıymetinin konu edildiği kırk sekizinci fasılla sona ermektedir.

Sonuç

Ebü'l-Mehâsin Rüknu'l-İslâm Muhammed b. Ebi Bekr'in Arapça eserinin, Derviş Mehmed Bahtî tarafından nazma çevirilmiş hâli olan Manzum *Terceme-i Şir'atü'l-İslâm*, bir Müslüman için âdeta kılavuz, başucu kitabı gibidir. Eserin bünyesinde bulunan, her Müslüman'ın ihtiyaç duyacağı ahlak ve adaba ait bilgiler günümüzde dahi çoğu eksikliği gidermektedir. Eserin, bu alana ait çoğu eserdeki gibi besmeleyle başlaması, klasik mesnevi usulünün gereğidir. Söze ve işe besmeleyle başlamak, Rahim Yaratıcı'yı anmak ve ondan

³² Devellioğlu, "Terceme", 1083.

³³ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3. Baskı (İstanbul: Dergâh Yay., 2018), 80.

yardım dilemek, kendinden çok kuvvetli olana sığınmak ve ondan rahmet beklemek manasına gelir. Eserin bu şekilde başlaması; gayesi, Allah rızası kazanmak olan ilmin tezahürüdür.

Eser, Yaratıcı'ya ve insanlara karşı sorumlulukları ifade etmekle kalmayıp insanın çevresine ve orada yaşayan varlıklara karşı olan sorumluluklarını da ortaya koymaktadır. Eserde; toplumsal yaşayışın göstergesi olan komşuluk ilişkilerine ve komşunun haklarına, anne-babaya karşı olan sorumluluklara, yeme-içme adabına, yolculuğun sünnetlerine, hayvan haklarından hasta olan din kardeşine karşı sorumluluklarına kadar insanın insanla, insanın çevresiyle ve insanın Yaratıcı'sıyla olan ilişkileri, geniş bir yelpazede ortaya konmaktadır.

Eserin nazma çevirilmesindeki gayenin, öğrenilmesindeki zorlukları bertaraf etmek olması ve topluma yönelik faydaları, onun makbuliyetinin göstergesidir. Eserin bünyesinde barındırdığı gerek şekil gerek muhteva özellikleri de edebiyatımız açısından önemini ortaya koymaktadır.

Derviş Mehmed Bahtî'nin manzum tercümesini, sanat yapma kaygısını geri plana itip öğretilmesi amaçlanan bir fikri ön plana alması ve sanatını bir davanın hizmetine sunması açısından "fikir şiiri", bunu yaparken de içinden çıktığı kültürün özelliklerini yansıtmaya yönünden "kültür şiiri" olarak nitelendirmek mümkündür.

Eski Anadolu Türkçesi dil ve imla özelliklerine göre meydana getirilmiş olan eserde, bu döneme ait arkaik kelimelere de sıklıkla rastlanılmaktadır. Eserin manzum bir ilmihâl oluşu ve İslam dinine ait konulara açıklık getirmesi, eserde Arapça ve Farsça kelimelerin sıklıkla kullanımının yolunu açmıştır. Esere ait tenkitli metin oluşturulurken bu Arapça ve Farsça kelimelerin aslına sadık kalınmıştır.

Manzum bir ilmihâl olan eser, kırk sekiz fasılda, yani kaynak eserin tertibine uygun olarak oluşturulmuş olup Hicrî 1070 / Miladi 1659-1660 yılında tamamlanmıştır.

Kaynakça

- Akar, Ali. *Oğuzların Dili (Eski Anadolu Türkçesine Giriş)*. İstanbul: Ötüken Yay., 2019.
- Alîzâde, Seyyid. *İslâm Yolu Şir'atü'l-İslâm*. çev. Süleyman Kuku, Lütfullah Uyan. İstanbul: Berekât Yay., 2016.
- Arpağuş, Hatice Kelpetin. "İlmihâl". *İslâm Ansiklopedisi*. 22/139. Ankara: TDV Yay., 2000.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslam İlmihali*. sad. Mehmet Talu, İstanbul: Çelik Yay., 2019.
- Cici, Recep, "İmâmzâde Muhammed b. Ebû Bekir". *İslâm Ansiklopedisi*. 22/210-211. Ankara : TDV Yay., 2000.
- Çelebioğlu, Amil. "Türk Edebiyatında Manzum Dini Eserler". *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. 348-365. İstanbul: MEB Yay., 1998.
- Çetin, Nurullah. *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yay., 2017.
- Dağ, Hakan. "Âbidî Ravzatü'l-İslâm (Giriş-İnceleme-Metin Seçmeli Sözlük)". Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2002.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yay., 1998.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yay., 2009.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Yay., 2016.
- İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. 10. Baskı. İstanbul: Dergâh Yay., 2008.

- Kaçar, Mücahid ve Fatma Köse. “Şir'atü'l-İslâm'ın Mütercimi Bilinmeyen Türkçe Bir Tercümesi: Lezzetü'l-İslâm”, *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, (13), 2020.
- Kanar, Mehmet. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yay., 2012.
- Kanar, Mehmet. *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yay., 2018.
- Kaya, Remzi. “Kur'ân-ı Kerîm Kıssaları ve Düşündürdükleri”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2002),37.
- Kılıç, Mahmud Erol. *Sûfi ve Şiir*. İstanbul: İnsan Yay.,2014.
- Levend, Agah Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yay., 2018.
- Özyaşamış Şakar, Sezer. “Birgivi Efendi'nin Manzûm Vasiyetnâmesi (Eleştirili Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)”. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE, 2005.
- Parlatır, İsmail. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yay., 2016.
- Saraç, M. A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi (Belagat ve Biçim-Ölçü-Kafiye)*. Ankara: TDK Yay., 2019.
- Timurtaş, Faruk Kadri. *Eski Türkiye Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yay., 2005.
- Töven, Mehmet Bahaettin. *Yeni Türkçe Lugat*. Ankara: TDK Yay., 2015.
- Yazar, Sadık. “Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercümeleler”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 23 (Mayıs 2017), 80-85.

Summary

Muhammed b. the most famous of Abu Bakr is Şir'atü'l-İslâm ilâ dâri's-selâm. This was written in the catechism style was appreciated by the Ottoman scholars, and many Arabic annotations verses and prose Turkish translations of the work were made. The most famous of the Arabic commentaries made on the work is Mefâtihü'l-Cinân ve Mesâbihü'l-Cenân by Seyyid Alizade. Most of the translations of Şir'atü'l-İslâm ilâ dâri's-selâm into Turkish are based on this commentary. There are four verse translations of the work made into Turkish. Among these verse translations, the translation completed by Derviş Mehmed Bahtî in 1070/1660 constitutes the subject of our study. There is not much information about Derviş Mehmed Bahtî's life in the sources. It is an opinion that we can find information about his life from his existing works and that the translator received a good education. Derviş Mehmed Bahtî translated the work named Vasiyyetname written in prose by Birgivi Mehmed Efendi who is known as a scholar of fiqh and hadith apart from Şir'atü'l-İslâm into Turkish in verse. The translator's ability to translate both Şir'atü'l-İslâm and Vasiyyetname in verse, taking into account the characteristics of aruz prosody, gives information about his literary side. Derviş Mehmed Bahtî expressed the reason for translating both works in the reasons for copyright sections. He made his translations easier to read, understand and memorise. This is one of the most important reasons for creating religious verse works.

The verse Terceme-i Şir'atü'l-İslâm was composed of forty-eight chapters as in the source work Şir'atü'l-İslâm ilâ dâri's-selâm. Work; it starts with the first chapter, which emphasises the importance of obeying the Prophet and ends with the forty-eight chapter, which includes the procedures of visiting the sick, the manners of the funeral burial and the rights of the ill. In work; from dressing to eating and drinking, from public styles to neighbourly rights, from parental rights to husband and wife rights from responsibilities towards animals and the environment from the etiquette of conversation to the appropriateness of the science council from the sunnah of pilgrimage fasting zakat to the sunnah of Eid-Al-Adha. Manzum Terceme-i

Şir'atü'l-İslâm addresses not only societies with Islamic sensitivity but also all humanity with the chapters it contains, which include the responsibilities of human to human, human to society and human to the environment. In this respect, the work also reveals the basic principles of Islam, which is a universal religion. Work; It is religious in translating a fiqh book Sufistic in promoting a life that can be sustained based on the Sunnah of the Prophet moral in terms of containing some rules so that people can attain a respectable place in society. It is a religious-Sufi-moral masnavi based on these features. The work includes the language and spelling features of the Old Anatolian Turkish period, and archaic words belonging to this period are frequently encountered in work. The verse Terceme-i Şir'atü'l-İslâm is written in the form of mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün of the hezec bahri of the aruz meter. In the historical poems found at the end of the work the patterns of remel bahri's fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün and fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün were used. In work, articles are commonly encountered, and zihafs are occasionally encountered. The phenomenon of contraction, which is a characteristic of aruz prosody, is widely seen in the work.

There are three copies of the work a poetic catechism, two of which are manuscripts, and the third is lithographs. One of the manuscripts is in the English Manuscripts Catalogue of Oxford University Bodleian Library, and this copy is the author's line copy. The second of the manuscripts is in Atatürk University Seyfeddin Özege Manuscripts Library Agah Sırrı Levend Library. The lithographic reproduction is in the Istanbul Metropolitan Municipality Atatürk Library.